

УДК 070.13

О.Є. АВРАМОВА, канд. юр. наук, доц., НТУ «ХПІ», Харків
І.П. ЦИБА, студент, НТУ «ХПІ», Харків

ДО ПРОБЛЕМИ НЕПРИПУСТИМОСТІ ЗЛОВЖИВАННЯ СВОБОДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Правовий статус засобів масової інформації є найскладнішим питанням з точки зору політології, права, соціальної деонтології. У світовій практиці засоби масової інформації визначаються як п'ята влада, тому інформація, що надходить від суб'єкта, є основоположною під час формування свідомості суспільства. Таким чином, проблема прав засобів масової інформації підлягає окремому розгляду.

Правовой статус средств массовой информации является наиболее сложным вопросом с точки зрения политологии, права, социальной деонтологии. В мировой практике средства массовой информации определяются как пятая власть, поэтому информация исходящая от субъекта является основополагающей при формировании сознания общества. Таким образом, проблема прав средств массовой информации подлежит отдельному рассмотрению.

У ситуації суттєвого реформування правової системи зростає роль правової культури суспільства, а, відповідно, й інформаційної культури як її частини. Однією з найважливіших умов та засобом забезпечення підвищення рівня правової культури населення є структура відносин та засобів правового інформування. Водночас, це є невід'ємною складовою формування структури громадянського суспільства. З одного боку, тут постає ціла низка питань щодо забезпечення населення на систематичному рівні інформацією про події та факти. З іншого – виникає потреба удосконалення нормативно-правового змісту інформування та правового режиму, його функціонування в Україні. Враховуючи значний вплив друкованих засобів масової інформації на суспільство, доцільним, вибачається, дослідження ролі преси, як окремого виду ЗМІ, на стан правової поінформованості громадян України. В кожній державі існує певна інформація, яка призначена як для масового використання так і для певних осіб і структур. Іноді трапляються випадки зловживання засобами масової інформації. Що стосується безвідповідального використання свободи діяльності друкованих засобів масової інформації (ЗМІ), то воно часто

викликає у відповідь неадекватну реакцію держави і громадськості. Тому метою цієї статті є дослідження неприпустимості зловживання свободи діяльності друкованих засобів масової інформації.

Під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації в Україні визначені та регулюються Законом України «Про інформацію»; Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».

Конституцією України гарантуються свобода слова і вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань і право кожного громадянина вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку відкриту за режимом доступу інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації. Слід зазначити, що діяльність друкованих періодичних ЗМІ щодо поширення ненормативної правової інформації, крім суто інформативної функції, забезпечує більшу «прозорість», демократичність функціонування органів державної влади у здійснюваних ними формах [1].

Головним принципом діяльності друкованих ЗМІ є свобода діяльності. Друковані засоби масової інформації є вільними. Відповідно до цього забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації. Не допускається вимога попереднього погодження повідомлень і матеріалів, які поширюються друкованими засобами масової інформації, а також заборона поширення повідомлень і матеріалів з боку посадових осіб державних органів, підприємств, установ, організацій або об'єднань громадян, крім випадків, коли посадова особа є автором поширюваної інформації чи дала інтерв'ю. Держава гарантує економічну самостійність та забезпечує економічну підтримку діяльності друкованих засобів масової інформації, запобігає зловживанню монопольним становищем на ринку з боку видавців і розповсюджувачів друкованої продукції. Однак, фактично, свобода друкованих засобів масової інформації в Україні може обмежуватися як державою (контроль місцевої влади) так і приватними організаціями (інтересами їх власників). Наприклад, в Сполучених Штатах держава взагалі вважає за краще не бути присутній на ринку ЗМІ. В Західній Європі – в основному обмежує свою участь лише електронними ЗМІ (телебачення, радіо, інформ-агентства). Але, слід зазначити, що в цих державах є певна культура поведінки і стійка ситуація на ринку.

Преса за своєю практичною сутністю є важливим елементом правового інформування суспільства, зміст і форми якого здатні суттєво впливати на особливості правової свідомості українського населення, і, відповідно, сприяти зростанню правової культури громадян України, що є невід'ємною складовою формування основ правової держави. Серед головних аспектів правового інформування, що здійснюється пресою, відзначаються: гуманізм,

правдивість, об'єктивність, демократизм, етичність, своєчасність, конкретність. Друковані ЗМІ повинні інформувати суспільство так, щоб самі люди могли зробити об'єктивний висновок не впливаючи на свідомість людини та не спонукаючи її до соціальної активності, таким чином змінюючи її суспільну та виробничу діяльність. Якщо друковані ЗМІ надають суспільству інформацію зі своїм суб'єктивним інтересом, то в цьому і є прояв проблеми взаємної відповідальності суспільства та преси. Тому, демократичне суспільство змушене балансувати між двома крайнощами: з одного боку, без свободи слова не має демократії, з іншого – існує небезпека використання свободи слова для маніпулювання масовою свідомістю, що є досить актуальною темою для будь-якого суспільства.

З метою обмеження зловживання у діяльності друкованих ЗМІ кожна окрема держава формує систему меж діяльності цих суб'єктів правовідносин. Наприклад, друковані засоби масової інформації в Україні не можуть бути використані для: поширення відомостей, розголошення яких забороняється Законом України «Про інформацію»; закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропаганди війни, насильства та жорстокості; розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі; розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь. Також згідно з законом забороняється використання друкованих засобів масової інформації для: втручання в особисте життя громадян, посягання на їх честь і гідність; розголошення будь-якої інформації, яка може призвести до вказання на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди і згоди його представника. Якщо друковані ЗМІ поширюють вищевказану інформацію, то редакція або журналіст несуть відповідальність відповідно до законодавства.

Але існують і випадки обмеження відповідальності ЗМІ. Так, редакція, журналіст не несуть відповідальності за публікацію відомостей, які не відповідають дійсності, принижують честь і гідність громадян і організацій, порушують права і законні інтереси громадян або являють собою зловживання свободою діяльності друкованих ЗМІ і правами журналіста, якщо: ці відомості одержано від інформаційних агентств або від засновника (співзасновника); вони містяться у відповіді на інформаційний запит щодо доступу до офіційних документів і запит щодо надання письмової або усної інформації, наданої відповідно до вимог Закону України «Про інформацію»; вони є дослівним відтворенням офіційних виступів посадових осіб державних органів, організацій і об'єднань громадян; вони є дослівним відтворенням матеріалів, опублікованих іншим друкованим ЗМІ з посиланням на нього; у них розголошується таємниця, яка спеціально охороняється законом, проте ці відомості не було отримано журналістом незаконним шляхом.

При встановленні факту зловживання з боку друкованих ЗМІ, до редакції може бути позов про відшкодування моральної шкоди, особою, яка вважає, що її права були порушені або нанесена шкода її ділової репутації, честі та гідності. Законодавство передбачає відшкодування моральної шкоди, заподіяної особі

поширенням відомостей, які не відповідають дійсності. Таку можливість містять закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», стаття 7 Цивільного кодексу України. При розгляді вказаних справ з'ясуванню підлягають наявність злого умислу журналіста або засобу масової інформації. Під злим умислом журналіста чи засобу масової інформації необхідно розуміти такі їх дії, коли вони перед поширенням інформації усвідомлювали її неправдивість (недостовірність) або неправомірність інших дій (поширення конфіденційної інформації щодо особи без згоди останньої тощо). Під поширенням відомостей слід розуміти опублікування їх у пресі, передачі по радіо, телебаченню, з використанням інших засобів масової інформації, оприлюднення в іншій формі, у тому числі в заявах, оголошеннях тощо. Відповідно до чинного законодавства обов'язок відшкодування моральної шкоди покладений на автора інформації (фізичну особу) та на орган масової інформації, які несуть відповідальність, виходячи із ступеня вини кожного з них. Прийняття рішення про відшкодування моральної шкоди, заподіяної поширенням відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, неможливе без їх попереднього спростування. Тому, умовами справедливого рішення по вказаних справах є наявність спростування спірних відомостей.

Таким чином, можна зробити висновок, що для запобігання зловживання прав друкованих ЗМІ необхідно розробити систему по вдосконаленню законодавства навколо роботи ЗМІ, зокрема удосконалити позасудовий порядок вирішення конфліктів за участю ЗМІ. Подібні зміни, до того ж дозволять обмежити неправомірне втручання держави у сфери свободи слова, а також розширять можливість саморегулювання ЗМІ і створять сприятливі умови для формування правил, що закріплюють професійні і етичні вимоги для формування правил, що закріплюють професійні та етичні вимоги до роботи журналістів.

Список літератури: 1. *Денісова О.С.* Роль преси у правовому інформуванні громадян України. Автореф. на здобуття наукового ступеню к.ю.н. – Харків, 2003. – С. 4.

Надійшла до редколегії 30.07.2010.